

Arbeids- og inkluderingsdepartementet

Deres ref: 24/879

Vår ref: IGL

Dato: 05.06.2024

Akademikernes innspill til NOU 2024: 3 Felles innsats mot ekstremisme: Bedre vilkår for det forebyggende arbeidet

Innledning

Akademikerne viser til høring av 7. mars 2024 og takker for muligheten til å gi innspill. Kommisjonen har gjort en grundig utredning og sett på ulike sider ved ekstremisme og radikalisering. Akademikerne er enige i at dette er en utfordring som må sees på helhetlig og fra ulike vinkler. Personer radikaliseres av ulike årsaker og med ulike motiv derfor er det behov for et spekter av forebyggende tiltak. Flere av gruppene Akademikernes medlemsforeninger representerer er sentrale i dette forebyggingsarbeidet.

Kommisjonen har i arbeidet identifisert flere faktorer for godt forebyggingsarbeid. Dette inkluderer blant annet tidlig intervensjon, tverretattlig samarbeid og informasjonsdeling, relasjonsbygging og individuell tilpasning. Kommisjonen legger frem en rekke anbefalinger. Akademikerne vil ikke svare på alle de konkrete anbefalingene, men de forslag som er mest relevante for oss. Kunnskap i forvaltningsorgan og i befolkningen som sådan er etter Akademikernes syn spesielt viktig. Her mener Akademikerne at utredningen kommer til kort. Vi savner et tydeligere fokus på, og forståelse for betydningen kunnskap og kunnskapsbasert politikk spiller. Akademikerne er spørrende til at det ikke har sittet teknologer i utvalget og savner også flere med juridisk kompetanse spesielt innen personvern og overvåking samt medisinskkompetanse.

Viktige tema for Akademikerne er:

- Verdien av kunnskap og kunnskapens kår- vi må satse på utdanning og forskning
- Tverrsektorielt samarbeid - bedre samarbeid tidlig, for eksempel når man jobber med å forhindre frafall
- Kompetanse i kommunene- mange kommuner sliter med å rekruttere relevant kompetanse
- Forhindre utenforskap gjennom skolegang og arbeid

Høringsinnspillet er strukturert tematisk.

Kunnskapens kår

Akademikerne mener det er viktig at man jobber med forebyggende arbeid og at det er bra at kommisjonen foreslår å forske mer på ekstremisme. Akademikerne vil likevel påpeke at synet på kunnskap og tilliten til forskning i samfunnet er mer viktig enn som så; det er bærebjelken til et kunnskapsbasert samfunn og all faktabasert politikkutvikling. På tross av at vi ennå ikke ser den utviklingen vi har sett i andre land med konspirasjonsteorier, ekstremisme og mistro til offentlige instanser og forskning frykter Akademikerne at dette er utvikling vi vil se også i Norge. De seneste årene har vi sett en utvikling mot hardere politiske fronter og mer populistiske budskap også fra politikere.

Etter Akademikernes syn burde kommisjonen sett ytterligere på hvordan politikken og politikere påvirkes av mer ekstreme krefter. Dette henger igjen tett sammen med hvordan politikere forholder seg til forskning og fakta og hvordan de formidler rundt det. Selektiv bruk av faglige råd gjøres på tvers av det politiske landskapet. De siste årene har gitt oss mange eksempler. Til tross for massiv protest fra fagmiljøer brøt regionreformen med prinsipper for utredning og forberedelser, og domstolsreformen ble reversert. Kunnskapen som fagpersoner og forskere deler kan fort oppleves brysom hvis det ikke passer inn i ønsket politikk. Oppportunistisk bruk av kunnskap og forskning setter tilliten til politikere på prøve.

Forakt for kunnskap og manglende forståelse for betydningen av akademisk kunnskap er på sikt farlig. Dette henger også sammen med ytringsfrihet i arbeidslivet og den faglige stemmen til våre medlemmer. Det er en tydelig sammenheng mellom forebygging av ekstremisme, faglig debatt, konstruktiv og faglig argumentasjon og ytringsfrihet. Dersom kunnskapsforakten øker og kunnskapssamfunnet undergraves vil det ha alvorlige konsekvenser. Desinformasjon og falske nyheter er en del av bildet. Evnen til kritisk tenkning er derfor viktig, både i grunnskolen og i høyere utdanning. Akademikerne mener det er en svakhet at utvalget ikke har gått inn i dette og kommet med anbefalinger på disse områdene. Dette henger også tett sammen med Norges beredskap og vi skulle gjerne sett at arbeidet til Totalberedskapskommisjonen ble sett i sammenheng med arbeidet med å forebygge radikaliserings og ekstremisme.

Forskning

Ny og oppdatert kunnskap og forskning er helt sentralt i kunnskapssamfunnet og kommisjonen legger frem flere anbefalinger for å bidra til økt forskning på flere relevante områder. Blant annet foreslår kommisjonen en satsing på forskning på forebygging og radikaliserings. (53.1.1. Side 388). Dette støtter Akademikerne. Det vil være spesielt interessant å se på det arbeidet som gjøres i kommunene og hvordan de lokale tiltakene fungerer. Videre er Akademikerne enige med kommisjonene i at det må gjøres mer effektforskning på forebyggingsarbeidet og man må tilrettelegge for tverrfaglige samarbeid.

God tilgjengelig forskning og god formidling blir stadig viktigere i det offentlige ordskiftet og for å fremme en kunnskapsbasert samfunnsutvikling. Akademikerne mener autonomi hos kunnskaps- og forskningsinstitusjonene, kvalitet og transparens i forskningen, ytringsfrihet og det at forskere deltar i samfunnsdebatten, er viktig for tilliten til forskningsbasert kunnskap. Å sikre og hegne om den akademiske friheten og ytringsfriheten er en viktig del av dette. Forskningsformidling er viktig for å skape en kunnskapsbasert offentlig debatt. Mange forskere jobber med temaer som er kontroversielle og som det er stor oppmerksomhet rundt.

Institusjonene må i større grad ivareta forskere som opplever vanskelige situasjoner som følge av deltakelse i samfunnsdebatten. Akademikerne mener det er viktig at forskere får nødvendig støtte fra ledere og kolleger, slik at de velger å ta del i og stå i debatten. I dag ser vi en utvikling i retning av større polarisering også når det gjelder kunnskap og fakta. Dette er et aspekt Akademikerne savner i rapporten. Vi mener kommisjonen burde kommet med tiltak for å fremme forskningsbasert politikk og på den måten motvirke polarisering.

Kommisjonen foreslår at det opprettes et tverrsektorielt studieemne for de gruppene som jobber med forebygging av radikalisering og ekstremisme. (53.2. side 392). Dette forslaget støtter Akademikerne og mener det er et viktig tiltak som også vil bidra til bedre samarbeid på tvers av sektorer.

Digitalisering av samfunnet og bruk av KI

Ny teknologi og nye plattformer muliggjør radikalisering og ekstremisme på nye måter. Utviklingene og endringene går fort og det er utfordrende for myndighetene å holde tritt. Teknologisk utvikling og KI byr på utfordringer, men det kan også være et nyttig verktøy for myndigheter. Det er et tydelig behov for ytterligere kunnskap om bruk av digitale verktøy og ekstremisme. Det må gis muligheter til kompetanseheving slik at relevante myndigheter kan ta i bruk KI og andre digitale verktøy.

Akademikerne støtter kommisjonens anbefalinger på dette området. Akademikerne synes imidlertid at kommisjonen har vært lite fremtidsrettet i sitt arbeid med tanke på digitalisering og KI og vi savner en grundigere gjennomgang av de dilemmaer og utfordringer som kommer med å leve i et digitalt samfunn.

For Akademikerne er det spesielt viktig at man får til en balanse mellom overvåkning og demokrati, personvern og ytringsfrihet. Vi må se sammenhengen mellom de vide fullmaktene som er gitt politiet og e-tjenestene og hva vi som samfunn kan akseptere av overvåkning. Akademikerne mener Norge må gå inn i Europeisk samarbeid om å se på algoritmene til teknologigigantene og hvordan de fremmer/demper ekstremistisk innhold. De store teknologiselskapene har mye makt, spesielt påvirkes barn og unge av det de ser på sosiale medier og havner fort i ekkokamre. Akademikerne mener Norge bør gå inn i det Europeiske samarbeidet om forbud mot salg av data som kan brukes til å identifisere politisk ståsted/ekstremismepotensiale.

KS pekte i 2023 på at lokaldemokratiet utfordres fra flere hold og at det er økt risiko for at norske valg og velgere kan bli utsatt for uønsket påvirkning fra nasjonale og utenlandske aktører. Manipulering av demokratisk valg gjennom målrettede digitale aksjoner og spredningen av falske nyheter er et økende problem internasjonalt, og dette er noe vi bør ta på alvor.

Akademikerne har følgende kommentarer til dette punktet:

Algoritmer og ekkokamre

1. **Algoritmer på sosiale medier:** Plattformene bruker algoritmer for å tilpasse innhold til brukernes preferanser. Disse algoritmene kan skape ekkokamre, hvor brukerne blir

eksponert for ensidige synspunkter som bekrefter deres eksisterende oppfatninger. Dette kan forsterke radikale ideer og redusere eksponeringen for alternative synspunkter.

Målrettet reklame og propaganda

2. **Målrettet annonsering:** KI brukes til å analysere brukerdata og målretta annonser og innhold basert på individuelle preferanser og adferd. Dette kan utnyttes av ekstremistiske grupper til å spre propaganda effektivt til sårbare individer som er mer tilbøyelige til å bli radikalisert.

Deepfake-teknologi og falsk informasjon

3. **Deepfakes og falsk informasjon:** KI kan brukes til å skape overbevisende falsk informasjon, inkludert deepfake-videoer. Dette kan bidra til spredning av desinformasjon og øke tilliten til falske narrativer, noe som kan radikalisere folk ved å fordreie deres oppfatning av virkeligheten.

Radikaliseringsverktøy

4. **Online rekrutteringsverktøy:** Ekstremistiske grupper bruker KI-baserte verktøy for å identifisere og rekruttere individer som viser interesse for radikale ideer. Ved å analysere sosiale medieprofiler og adferdsmønstre, kan disse gruppene målrette sine rekrutteringsforsøk mot dem som er mest sårbare for radikalisering.

Anonymitet og tilrettelegging

5. **Anonymitet og digitale plattformer:** Økt digitalisering gir muligheter for anonym kommunikasjon på internett, noe som kan lette organiseringen og koordineringen av ekstremistiske aktiviteter uten frykt for oppdagelse. Disse plattformene er likevel viktige. Akademikerne er skeptiske til svekking av kryptering og mener dette vil svekke fredsarbeid og aktivisme over hele verden, og også svekke beskyttelsen mot ekstremisme og autokrati i Europa. Anonymitet på digitale plattformer er på generelt grunnlag et prinsipp og en rett som bør hegnes om.

For å komme disse konkrete utfordringene i møte er vi nødt til å utvikle KI-systemer som kan identifisere og dempe spredning av ekstremistisk innhold. Sosiale medieplattformer jobber stadig med å forbedre sine algoritmer for å oppdage og fjerne hatprat og ekstremistisk propaganda. For å bote på dette er det viktig at vi oppfordrer til:

- Samarbeid mellom teknologiselskaper, myndigheter og sivilsamfunn er avgjørende for å takle denne utfordringen effektivt.
- Regulering og tilsyn som sikrer trygghet for arbeidstakerne på arbeidsplassen, men som samtidig balanserer fleksibilitet og rom for innovasjon
- Medbestemmelse og involvering av partene slik at vi får tydelige rammer og en trygg innføring av KI og ny teknologi

Forskning, utdanning og kompetanse innenfor KI som er avgjørende for å realisere potensialet i denne transformativ teknologi, samtidig som vi forstår innvirkningen den har på samfunnet, økonomien og menneskelig atferd.

Tverrsektorielt samarbeid

Kommisjonen peker gjentatte ganger på viktigheten av tverrsektorielt samarbeid. I rapporten kommer det også tydelig frem at det er flere problemer og utfordringer man har med det forbyggende arbeidet ofte skyldes mangelfull dialog og dårlig samarbeid på tvers av aktører. Dette er gjennomgående for flere utredninger som for eksempel Totalberedskapskommisjonens NOU *Nå er det alvor*.

Justis- og beredskapsdepartementet har det overordnede ansvaret for den nasjonale koordinering av arbeidet mot radikaliserings og voldelig ekstremisme. Hvert departement har ansvar for og følger opp tiltak i egen sektor. For å bidra til samarbeid eksisterer det en tverrsektoriell gruppe på direktoratsnivå. Kommisjonen skriver at gruppens mandat oppleves uklart og at nytteverdien er begrenset. Det er med andre ord behov for å se på nye løsninger. Kommisjonen foreslår at det etableres et nasjonalt senter for innsats mot radikaliserings og voldelig ekstremisme (52.1.1. side 366). Dette senteret skal blant annet bidra med utvikling og koordinering av det forebyggende arbeidet, bidra med oppdater kunnskap, gi råd og veiledning, være et kontaktpunkt og det skal ha et akademisk råd med representanter fra anerkjente forskingsaktører. Dette forslaget støtter Akademikerne og er spesielt positive til at kommisjonen legger såpass stor vekt på at arbeidet skal være kunnskapsbasert.

Akademikerne støtter videre kommisjonens anbefalinger og vurderinger av behovet for økt og bedret tverrsektorielt samarbeid. Vi savner imidlertid at kommisjonen enda tydeligere vektlegger behovet for tydelig fordeling av ansvar og tydelige avklaringer. Det må også være tydelig hvilken rolle ulike yrkesgrupper skal utøve i forebyggingsarbeidet og når man skal koble på andre etater. Dette er essensielt hvis man skal lykkes.

Akademikerne mener det også må tydeliggjøres hvilke roller de ulike nivåene av forvaltningen skal ha. For eksempel bør Statsforvalteren få en tydeligere rolle i arbeidet da de fungerer som et bindeledd mellom kommune og stat. De kan bistå kommuner, skape møteplasser og samordne arbeid med departementer og kommuner. Statsforvalteren spiller også en viktig rolle for å sikre borgeres rettssikkerhet. Dette er en dimensjon Akademikerne savner i utredningen.

Tverrsektorielle samarbeid på tvers av ulike tjenester og tilbud sikrer bedre tjenester for brukerne. Dette er spesielt viktig med tanke på dialog mellom tilbudsyterne og for å sørge for at relevant informasjon følger brukeren. Kommisjonen viser her til at flere aktører bør få opplæring og kursing i taushetsplikt og informasjonsdeling. Akademikerne støtter kommisjonens forslag om kursing og opplæring for førstelinjetjenestene, og at Justis- og beredskapsdepartementet oppdaterer veiledere om taushetsplikt, opplysningsrett og opplysningsplikt i forvaltningen til å omfatte særlige spørsmål knyttet til det forebyggende arbeidet mot radikaliserings og voldelig ekstremisme. (52.2.3 side 372).

Kommunene

Kommunene er ofte i førstelinje og er tettest på befolkningen som tilbydere av ulike tjenester. Som samfunn er vi derfor helt avhengige av å ha kommuner med bred og høy kompetanse. En [rapport Menon](#) har utarbeidet på oppdrag for Akademikerne viser at mange, spesielt små, kommuner sliter med å rekruttere personer med høyere utdanning. Rapporten viser også at mangel på kompetanse og kapasitet rammer tjenestetilbudet. I [Akademikernes innspill](#) til Generalistkommuneutvalget støttet vi forslaget om interkommunalt samarbeid og mener dette vil bidra til større fagmiljøer, deling av ressurser og bedre samhandling. Ifølge Menons rapport betyr mangel på kompetanse og kapasitet i kommunene at personer med for eksempel psykiske utfordringer, rus eller avhengighet ikke får den hjelpen de har krav på. Her spiller, som kommisjonen påpeker, SLT-koordinatorer en viktig rolle og Akademikerne mener de bør brukes på flere arenaer.

Kommunene spiller en sentral rolle i arbeidet med forebygging. Som kommisjonen også poengterer, har mange små kommuner lite eller ingen trening i å jobbe med tiltak og forebygging. Mange små kommuner mangler også fagfolk med relevant kompetanse. Akademikerne mener derfor det er viktig med en tydelig satsing på kompetanse i kommunene innenfor flere fagområder. Det er en svakhet at kommisjonen i sitt arbeid ikke har gått inn i denne problematikken.

Kommisjonen foreslår flere tiltak som skal bedre samarbeid på tvers av kommunene og for å styrke kommunens roller i det forebyggende arbeidet (52.2.1 side 369 og 52.2.2 side 371). Akademikerne støtter disse forslagene.

Skole og samarbeid med andre aktører- «laget rundt eleven»

Kommisjonen peker på utenforskap som en faktor for at mange blir sårbare for radikalisering. Det er derfor vesentlig å jobbe systematisk for å forhindre at folk faller utenfor. Skolen spiller en viktig rolle i det byggende og universelt forebyggende arbeidet. Skole og utdanning kan også spille en viktig rolle i arbeidet med reintegrering. Hele skole- og utdanningsløpet spiller en viktig rolle for å utvikle demokratiske ferdigheter og forståelse. En del av skolens samfunnsoppdrag er å danne elevene og gi dem en innføring i medvirkning og demokrati. Dette gjøres ikke bare gjennom læreplaner, men også gjennom elevmedvirkning og skoledemokrati. Elevene skal få et felles kunnskapsgrunnlag de kan bygge videre på. En trygg skole med kompetente lærere og lektorer er noe av det viktigste man kan satse på for å forhindre utenforskap og frafall i skolen.

En utfordring Akademikerne mener det er viktig at sees på i denne sammenhengen er overgangene mellom barnehage, grunnskolen og videregående. Det er viktig at informasjon fra skolehelsetjenesten, rådgiverne og PP-tjenesten følger eleven slik at den nye skolen kan gi den enkelte elev en god og tilpasset skolestart. Skolen kan på den måten også fange opp elever som sliter og som har høyt fravær og sette inn tiltak for å forhindre at disse elevene faller utenfor. PP-tjenesten må komme tidligere inn ved behov og samarbeide tettere med elevens kontakt- og faglærere. Akademikerne viser også til arbeidet med Fullføringsreformen som har til hensikt å sikre at alle, også voksne, har rett til å fullføre videregående opplæring. Dette mener Akademikerne er en viktig satsing for å forhindre utenforskap og frafall.

Kommisjonen peker på behov for økt kunnskap og kompetanse blant de ansatte i skolen og foreslår at kompetansehevende tilbud innen forebygging av radikalisering og ekstremisme gjøres systematisk tilgjengelig for ansatte i skolen (53.3 side 393). Dette forslaget støtter Akademikerne, men vil påpeke at det allerede er et behov for kompetanseheving innenfor mange fagområder og at en slik satsing ikke må gå på bekostning av andre tilbud. Et annet poeng som er viktige for Akademikeren er at det allerede er et stort press på skolen og spesielt lærere og lektorer. Det er mange oppgaver som pålegges de ansatte i skolen og mange opplever at tiden ikke strekker til og at det uklart hvem som er ansvarlig for hva. Dersom ansatte i skolen skal få en større rolle i det forebyggende arbeidet er det viktig å stille kompetansekrav til andre ansatte i skolen, som PP-tjenesten og skolehelsetjenesten. Akademikerne mener det må på plass tydelige ansvarsfordelinger for å lykkes med arbeidet.

Inkludering i arbeidslivet

Deltakelse i arbeidslivet er en viktig faktor for å forhindre utenforskap og i en forlengelse av dette, forhindre radikalisering. Kommisjonen har fått innsyn i og gjennomgått 20 saker som gjelder voldelig ekstremisme, og fant at ingen av personene var i fast arbeid da de utførte straffbare handlinger. Kommisjonen fant også at de hadde en løs tilknytning til arbeidslivet og de fleste var uten arbeid på gjerningstidspunktet. Dette er interessante funn. Det å falle utenfor arbeidslivet er en stor belastning både for enkeltpersoner og for samfunnet. Mange opplever å bli isolert og miste kontakt med tidligere nettverk. Sannsynligheten for frafall og varig utenforskap øker med lengden av fraværet. Tiltak som kan bidra til å forhindre varig utenforskap er derfor viktige. Det er spesielt viktig å sikre at unge som havner utenfor arbeidslivet får nødvendig oppfølging så de raskt kan komme inn i enten jobb eller utdanningstilbud.

NAV spiller her en sentral rolle i å hjelpe de som trenger det tilbake i arbeidslivet. Akademikerne mener at veiledere og andre ansatte i NAV må få tilbud om relevant kompetanseheving så de er rustet til å møte og håndtere brukere som kan være i utsatte grupper. Videre bør det opprettes et tilbud for NAV ansatte som skal hjelpe og følge opp personer som skal reintegreres.

Helsesektoren

Når man jobber med forebyggende arbeid, kan det være behov for både psykisk og fysisk helsehjelp. Som kommisjonen skriver er det ofte personer som av ulike grunner er sårbare som rekrutteres og/eller radikaliseres. Noen av disse har også psykiske helseutfordringer. Det er nå en økende forståelse for sammenhengen mellom psykisk helse og voldelig ekstremisme, og betydningen av psykisk helse som en medvirkende eller drivende faktor i radikalisering og rekruttering. Det er derfor også mer forståelse for rollen psykisk helse spiller i forebygging av voldelig ekstremisme. Akademikerne vil likevel poengtere at helsetjenestene ikke skal være et justispolitisk verktøy og er derfor ikke en arena for å forbygge radikalisering og ekstremisme. Det er også stor forskjell på psykisk uhelse og psykisk sykdom. Psykisk uhelse hos radikalisererte tilsier ikke at det er helsetjenestens ansvar å "rehabiliter" disse personene for sine politiske holdninger.

En velfungerende spesialisthelsetjeneste er viktig. Spesielt i en reintegreringsprosess vil oppfølging fra psykisk helsepersonell ofte være nødvendig, og Akademikerne mener de bør

kobles tidlig på i arbeidet. Derfor må man sørge for at det er nok kapasitet i spesialisthelsetjenesten og nok sengeplasser.

Kommisjonen skriver at fastlegen ofte kan være de første som ser endringer i oppførsel hos pasientene sine og at de derfor kan få en rolle i å fange opp radikalisering. Akademikerne er kritiske til å pålegge et slikt ansvar på fastlegene. Det er et viktig demokratisk prinsipp at alle har rett på helsehjelp og dersom fastlegene får en slik rolle frykter vi at mange som har behov for helsehjelp vil la vær å søke hjelp. I forlengelse av dette er Akademikerne kritiske til å forslaget om å gjøre lovendringer på helseområdet for større adgang til å dele taushetsbelagt informasjon (52.2.3 side 378) og mener at dagens unntaksbestemmelser i lovgivningen er tilstrekkelige. Taushetsplikten mellom lege og pasient er essensiell for tillit og behandlingskvalitet. Dette gavner både enkeltpasienter og samfunnet og er bakgrunnen for en sterk tradisjon for vern av helsepersonells taushetsplikt i Norge. Vi viser til innspill fra Legeforeningen og Psykologforeningen for utdypning av punktene.

Andre kommentarer

Flere av kommisjonens anbefalinger som dreier seg om å gi innsyn og dele informasjon på tvers av etater bør utredes nærmere for å sørge for at rettsikkerheten og personvernet til borgere ivaretas. Dette er noe kommisjonen i for liten grad går inn på og Akademikerne er skeptiske til noen av forslagene som går på og åpner for mer informasjonsdeling for eksempel mellom helsetjenestene og politiet.

Kommisjonen nevner kort at fagforeninger spiller en viktig rolle, men går i liten grad inn i hvordan fagforeninger bedre kan involveres i det forebyggende arbeidet. Trepertssamarbeidet er en bærebjelke i det norske samfunnet. Fagforeninger spiller en viktig rolle i det forebyggende arbeidet. Ikke bare ved å skape samhold og forhindre utenforskap, men gjennom å bidra til solide fagmiljøer.

Kommisjonen foreslår mange tiltak som krever økonomisk satsing, det må følge med øremerkede midler dersom man skal lykkes med ambisjonene i rapporten.

Med vennlig hilsen,

Akademikerne

—

Lise Lyngsnes Randeberg
Leder